

אמריקה

על האוונגליסטים האמריקנים שבנו
 - וברחו * על הטמפלרים הגרמנים
 ששיפצו - וגורשו * על העולים מארצות
 הרווחה שפלשו - ופוננו * ועל היזמים
 הנוכחיים שמחדשים ומשדרגים,
 ועומדים להפוך את המושבה
 האמריקנית המוזנחת ל"נווה צדק הבא
 של תל אביב" * מוריה בן יוסף ואילן שחורי

המתיישבים
 במושבה
 האמריקנית,
 שנות השבעים של
 המאה ה־19

בניין

למעלה: מסלמס לפרויקטים יוקרתיים. שלושה בתים משופצים במושבה.

צילומים: נאור רהב

פלויד נחשב כיום "מורה הדרך" הראשון של פלסטינה בעת החדשה, וזמן קצר לאחר הגי"ע הוא פתח בביתו סניף של סוכנות התיירות הבריטית "תומס קוק". אגב, בביתו של פלויד בקצה השכונה, ברחוב בר הופמן 16, גרה כיום האמנית והפסלת סופי יונגרייז, ששיפצה ושיקמה את המבנה.

סכסוכים שפרצו בין המתיישבים האמריקנים, מגפות קטלניות והתנהגות בעייתית של המנהיג אדמאס הביאו בתוך פחות משנה תיים לפירוק המושבה. כארבעים מהמתיישבים שברחו בחזרה לארצות הברית באניית הקיטור שביקר בה באותה שנה הסופר הגדול מארק טוויין בארץ ישראל. מאוחר יותר הם יגלו שהוא כתב עליהם בספרו "מסע התע" נוגות שלי לארץ הקודש".

רחובות בצורת צלב

משננטשה המושבה רכש את הבתים צליין קתולי מיפו בשם מצלר, וזה מכר את השטח ב-1869 לראשי תנועת הטמפלרים (הבורת המקדש) אשר הגיעו לחיפה שנה קודם לכן. מדובר היה אז בתנועה דתית פרוטסטנטית

סיפונה קבוצה של 156 איש שיצאו כחודשיים קודם לכן ממדינת מיין, שבצפון מזרח ארצות הברית, למסע לארץ ישראל של אז, אשר הייתה נתינות קטנה, מוכת מחלות ודלילת תושבים, של האימפריה העות'מאנית. נגרים ואיכרים נוצרים אוונגליסטים, בראשותו של הכומר המורמוני והשחקן לשעבר ג'ורג' אדמס, האמינו כי פעילות חקלאית בארץ הקודש וסיוע ליהודים ששכרו חיים בה – יקרבו את הגאולה ואת ביאת המשיח.

הם לא סמכו על איש, והביאו אתם באנייה בתים טרומיים ארוזים עשויים עץ. בסיוע סגן הקונסול האמריקני הם רכשו חלקה קטנה מצפון ליפו – 43 שנים לפני הקמת העיר תל אביב – ובתוך זמן קצר הם העמידו בשכונה כ-15 מבני עץ. שניים מחברי הקבוצה, האחים דריסקו, אף הגדילו ובנו בית אבן בן שלוש קומות, והפכו אותו למלון בשם "גראנד הוטל".

האחים דריסקו לא היו היזמים היחידים שהגיעו ב"נלי צ'ייפין". רולה פלויד סחב אתו מאמריקה עגלת דרכים קטנה, ובעזרת שני סוסים ערביים שרכש ביפו חנך את דרך הכורכר שחיברה בין יפו ובין ירושלים.

אן ברטו, ואת הוגה התב"ע (תכנית בניין עיר) החדשה של המושבה האמריקנית זאב סוקר לובסקי, שהיה גם מיוזמיו של מרכז סוזן דלל הסמוך. עוד ברשימת הרוכשים: רופאים, יזמים ואנשי עסקים, אנשי תרבות ורוח ועוד.

"הדירה שקניתי משקיפה על מסעדת 'קרן', וזה מבחינתי סוג של סגירת מעגל", מודה חיים כהן. "כי כמו שאני עיצבתי את המסעדה הזאת, היא גם עיצבה אותי. יש לי משיכה גדולה לאזור הזה ולאנשים שגרים ועובדים בו. מבחינתי, זאת דירה שגם הילדים שלי ייהנו בה ויוכלו להגיד 'פה אבא שלי צמח', חשוב לי מאוד שהם יידעו איפה הכול התחיל".

יש גם גאווה על שמתחם קרן קרוי על שם המסעדה שהקמתם?

"בטח, אני גאה בזה מאוד כי יכלו לבחור שמות אחרים, היסטוריים יותר. זה עוד חיוק לכך שעשינו פעם משהו חיובי ומשמעותי בתחום הקוליניריה בישראל".

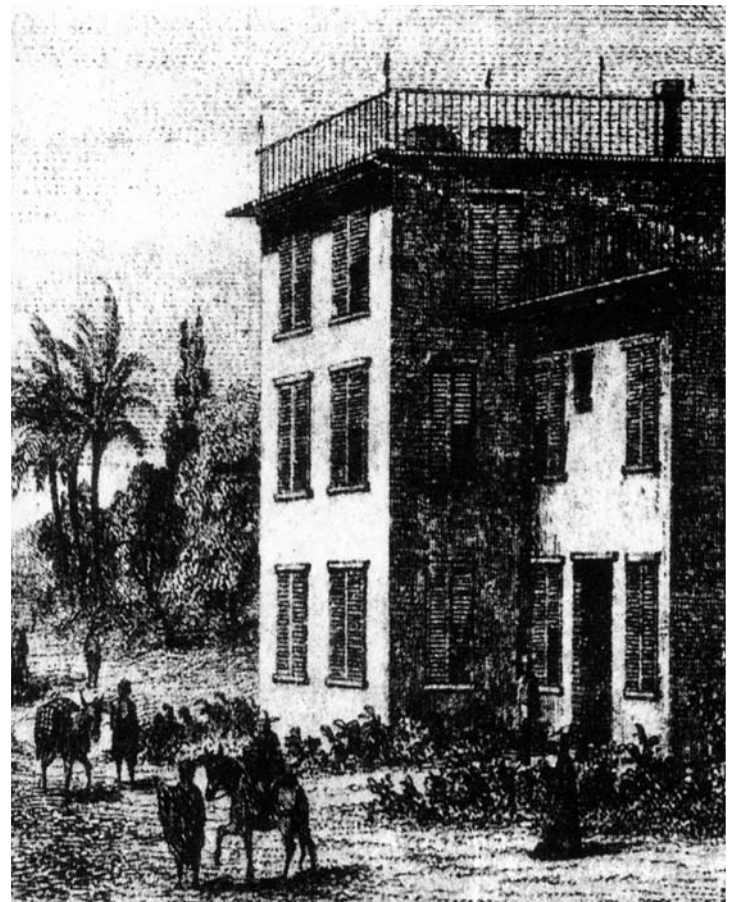
שכונה לקירוב הגאולה

ב-22 בספטמבר 1866 עגנה ליד נמל יפו אניית המפרש האמריקנית "נלי צ'ייפין", ועל

זאת הייתה רק שאלה של זמן עד שהמושבה האמריקנית-גרמנית שעל גבול פלורנטיין-יפו – אותו מתחם היסטורי ונשכה בשולי

רחוב אילת ומתחם נוגה המתחדש – תעלה על כוונות יזמי הנדל"ן של שנות האלפיים. כן, מה שהיה עד לאחרונה אזור ששילב מגורי סלאמס מוזנחים עם בתי מלאכה ועזריים ומפויחים, עומד בשנים הקרובות לשנות לגמרי את פניו ולכלול שלושה פרויקטים יוקרתיים למרי במחירים שמתאמים לחברי עשירון אחד בלבד: מתחם קרן, בית הקשתות והווייליג', שעומדים להפוך את השכונה הרדודה מית למה שיושביה כבר מכנים "הנווה צדק הבא של תל אביב".

אכן, בין רוכשי הדירות במקום אפשר למצוא את השף והמסעדה חיים כהן, שסוגר מעגל וחוזר לשכונה שעד 2002 פעלה בה מסעדה תו ההיסטורית "קרן", את שותפתו במסעדה אירית שנקר וכן שמות מוכרים כמו עורך הדין אבנר ברק, בנו של נשיא בית המשפט העליון לשעבר אהרון ברק (שכבר גר שנתיים במתחם), האדריכל מורן פלמוני ואשתו השחקנית לילי-

מימין: בית המלון של האחים דריסקו, שהפך למלון ירושלים, תצלום מתוך הספר "הנחשונים". משמאל: הדמיה של מתחם קרן לאחר שיפוץ

אמריקה ביפו

שנוסדה בגרמניה שנים לא רבות קודם לכן בידי כריסטוף הופמן, אשר שאף להכשיר את הקרקע לקראת שיבתו השנייה של ישו. מבחינת הטמפלרים, קירוב הגאולה היה יכול להתבצע רק באמצעות מגורים בארץ הקודש, שהם שאפו לקיים בה מודל של חיים אידאליים באמצעות הקמת כפרים יצרניים.

מנהיגי הטמפלרים גיאורג-דוד הרדג והופמן עצמו הקימו בשכונה האמריקנית את מושבתם השנייה, ושנה לאחר מכן, כשיצאו לחפש אדמה חקלאית, הקימו את מתחם שרונה באזור הקריה בתל אביב, הנחשב המושבה הטמפלרית השלישית בארץ. להבדיל מהאונגליסטים האמריקנים המפונקים, לא נרתעו הטמפלרים הגרמנים מן התנאים הקשים בקולונייה הטרקית. בנו של הרדג למשל שדרג את מלון גראנד הוטל, והפך אותו למלון ירושלים המפואר, אשר היה מלונם המרכזי של הצליינים שהגיעו לארץ ישראל. הטמפלרים החרוצים שדרגו את המקום, ובשנת 1881 כבר היו במושבה 26 בתי מגורים, שמונה מהם מעץ. השכונה הוקפה חומת אבן, ונקבעו

במקום, ואף הזכיר אותו בכמה מספריו. יוסף טיננוב לא שקט על השמרים, והפך את הווילה שלו למלון "פראנק", שבשנת 1898 אירח את הקיסר הגרמני וילהלם בביקורו בארץ ישראל. יוסטינוב גם העניק משטחו להקמת המבנה הנאורגוטי של הכנסייה הלוותרנית.

השכונה שקטה במשך כמה עשרות שנים, שהבריטים כבשו בהן את הארץ מידי הטרקים. בראשית שנות הארבעים של המאה הקודמת, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, החליטו הבריטים לסלק את הטמפלרים מארץ ישראל. אל אחר שרבים מהם הפכו לנאצים פעילים. במלון ירושלים הם מימנו את משרדי הבולשת המפורסמת שלהם, ובכית ממול – את המשרד רה. אגב, מהמלון הזה יצאו החיילים הבריטים שלכדו ורצחו ברם קר את מנהיג ארגון הלח"י יאיר שטרן, בדירה בשכונת פלורנטיין הסמוך. מאז הקמת המדינה פעלו בשטח השכונה האמריקנית כמה משרדי ממשלה וכן כמה משפחות יהודיות שפלטו לאזור בימי מלחמת העצמאות.

היסטורית. למבנה הממוקם במרכז המושבה יש שתי קומות מאבן, עליית גג ומרפסות היקפיות הבנויות מעץ. שני המבנים היו מחוברים בעבר במרפסת בקומת הקרקע, ומכאן תכנון המבנים שואף לשמרם עד כמה שניתן בהתאם לתכנון המקורי. "הדיריים ייהנו גם ממרתף יינות וגבינות", מפרט פדרו, "מאולם קולנוע ביתי, מספא הכולל ברכת שחייה סגורה, מחדר כושר, מחדר אופר וממקלט אטומי".

בכל זאת, פרויקט הנדל"ן הגדול ביותר בשכונה הוא של שלוש קבוצות יזמים – EXIT, ויתניה ויובלים – ואלה ביחד מרימות את "מתחם קרן" בעלות של כ-160 מיליון שקלים. הפרויקט – הממוקם בין הרחובות אורבורך, ניצנה ואילת – כולל את המבנה שפעלה בו בעבר מסעדת "קרן" ואת מלון ירושלים הישן טורי, שיעבור הליך שימור ויכלול שש יחידות דיור בנות 350 מ"ר האחת, קומת פנטהאוז ולובי משותף.

"ו מעין בועה ירוקה ושקטה שקרובה לים ולשכונת נווה צדק, ועדיין אפשר לשמוע בה ציוץ של ציפורים", מתאר האדריכל מורן פלמוני, ממתכנני הפרויקט וכאמור, דייר בעצמו.

כחלק מהפרויקט תוצע הווילה למכירה במחיר של עשרים מיליון שקלים. מחיר דירה במבנה של מלון ירושלים יגוע בין 15 ל-16 מיליון שקלים. לצד המבנים המשומרים יקומו שני בניינים מודרניים – בית ניצנה ובית אילת, הקרויים על שמות הרחובות שהם יפנו אליהם. לארבעת המבנים, על כחמישים הדירות החדשות שיהיו בהם, יהיו חצר פנימית משותפת, חניון תת-קרקעי ומפרט בנייה השמור, כמו שכתבנו, לחברי עשירון ספציפי מאוד. ☉

אילן שחורי הוא הוקר תולדות תל אביב. פרטים על סיורים שהוא עורך אפשר למצוא באתר: mytelaviv.co.il

סוגר מעגל. חיים כהן צילום: נאור רהב

ריד הולמס, שמאז 1942 חקר את סיפורה של החבורה האמריקנית הראשונה. עם רעייתו ג'ין, מומחית לשיקום, ובהשקעה של מיליוני דולרים, הפכו השניים את הבית המיוחד למוזאון הידירות של מדינת מיין. הולמס, כיום בן 93, פרסם את סיפורה של הקבוצה האונגליסטית בספר ששמו "הנחשונים", והוא מקפיד לבקר מדי חורף בביתו הישראלי וגם לפתוח את שעריו לביקורים של קבוצות מטיילים.

הפרויקטים החדשים

העבודות בפרויקט הווילג' של חברת הבנייה והנדל"ן "דרינגל", שיכלול 23 יחידות דיור חדשות ויוקרתיות מדרום לביתו של רולה פלויד, החלו זה מכבר. כך גם עבודות השיקום בבית הגדול ביותר בשכונה – בית היהודים של משפחת בריש הגרמנית. היוזמים עזוי שם טוב ואלי לביא, בסיוע האדריכל יניב פדרו, מתכוונים להקים בבית יוצא הדופן כמה יחידות דיור מודרניות.

"ו הפעם הראשונה שאנחנו יכולים להגיד לעיריית תל אביב 'כל הכבוד' על שהגדרה קרוב לשבעים אחוזים משטח המושב בה כאזור לשימור, ובכך הכתיבה שהבנייה החדשה תיעשה ברוח התקופה", אומר דרור קורן, מנכ"ל חברת "דרינגל". "מדובר בטרנד עולמי של שכונות דוגמת הסוהו בניו יורק

ובלונדון, שנעשות אופנתיות ויוקרתיות בעקבות שימור מבנים".

מה מייחד את השימור בשכונה האמריקנית?

"מקסימום שתי קומות ועליית גג, מרפסות עץ וגגות רעפים – הרמוניה מושלמת בין חדש לישן. פרויקט הווילג' שוכן בלב המור שבה, וכולל שלושה בניינים שחובקים רחבת גן בשטח של דונם, כמו וילות בבית משותף. התחלנו לשווק 14 מתוך 23 היחידות, ואנחנו נו מאמינים שעד שתסתיים הבנייה ימשיכו המחירים לעלות, ואולי אפילו יעברו את המחירים של נווה צדק".

"מתחם בית הקשתות מורכב משני מבנים היסטוריים וחצר שמחברת ביניהם, מעין אחוזה עירונית פרטית", מתאר האדריכל יניב פדרו את השני מבין שלושת הפרויקטים המיועדים בשכונה. "זה כולל בית אבן מהבולטים ומהמיוחדים שנבנו במושבה, ואשר שימש ביתו של הסוחר עמנואל קארל ברייש, ובית העץ העתיק מולו. ביניהם, בחצר, קיימת באר

לא רק ילדים אהבו לבלות בגינה של הברון יוסטינוב. הסופר שמואל יוסף צ'צקס, לימים זוכה פרס נובל בשם ש"י עגנון, היה בן בית במקום, ואף הזכיר אותו בכמה מספריו

בה שני שערים; אלה נסגרו בשעות הלילה. בשנת 1891 הקימו הטמפלרים מבנה נוסף בתכנונו של תאודור זנדל, בנו האדריכל של רופא המושבה, שהיה אחראי גם לתכנונה של שכונת שרונה. שש שנים לאחר מכן נמכר הבניין לברון יוסטינוב, אשר הגיע ליפו להתרפא משבר ברגלו לאחר שנפל מסוס. יוסטינוב, סבו של השחקן המפורסם פיטר יוסטינוב, שדרג את המבנה והקים לצדו גן מרהיב, ובו פינת חי קטנה.

יוסטינוב העסיק בגן את בכור אלחריף, בוגר מקוהה ישראל, שנחשב המטפל הראשי של הפיקוס הבנגאלי הנדיר אשר שתל קרל נטר, מקים בית הספר החקלאי. אלחריף נטל ייחוד מהפיקוס, ושתל אותו בחצר של יוסטינוב – בזכות זה היה המקום לאחת האטרקציות הגדולות של התושבים, ובהם ילדי השכונות נווה צדק ומאוחר יותר אחוזת בית.

לא רק ילדים אהבו לבלות בגינה של הברון יוסטינוב. הסופר שמואל יוסף צ'צקס, לימים זוכה פרס נובל בשם ש"י עגנון, היה בן בית

רגע לפני השינוי הגדול שהשכונה האמריקנית המיוחדת הזו עומדת לעבור – מאזור המשלב סלאמס ותעשייה זעירה לשכונת פאר מודרנית וסטטיליסטית – אפשר לערוך סיור מרתק בין הבתים הישנים והמטים לנפול. בין היתר תוכלו להתרשם מהרחובות הצרים שתוכננו בצורת צלב, ומהבתים היחידים שכן שופצו ושוחזרו מאז.

אחד מראשוני הבתים ששופצו ושוחזרו במושב היה הווילה של משפחת נורטון. זה קרה בשנות השמונים של המאה הקודמת, כשהשף חיים כהן ושותפתו אירית שנקר החליטו להעביר אליו את מסעדת היוקרה "קרן", שפעלה עד אז ברחוב אבן גבירול. כאמור, כהן ושנקר סגרו לאחרונה מעגל בחייהם כשרכשו דירות בפרויקט הסמוך למסעדה היוקרתית שהייתה בעבר בבעלותם.

כמה שנים לאחר מכן שופץ ושוחזר בית מיוחד נוסף, והפעם בפנינת הרחובות אורבורך ובר הופמן. ממש לפני הריסתו גאל את הבניין העתיק העיתונאי והחוקר האמריקני יליד מיין